

Odnos nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja

Antolović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:616022>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij psihologije

**ODNOS NASILJA PREKO INTERNETA I RIZIČNIH
PONAŠANJA**

Diplomski rad

Ana Antolović

Mentor: doc.dr.sc. Daniela Šincek

Osijek, 2013

SADRŽAJ

SAŽETAK

Uvod	1
Rizična ponašanja	1
Spolne razlike i prevalencija rizičnih ponašanja.....	3
Nasilje preko Interneta.....	3
Efekt dezinhibicije ponašanja na Internetu	4
Prevalencija nasilja preko Interneta	5
Spolne razlike u uključivanju u nasilje preko Interneta.....	6
Nasilje preko Interneta i rizična ponašanja.....	6
Cilj istraživanja	8
Problemi i hipoteze	8
Metoda	8
Sudionici.....	8
Instrumenti.....	9
Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta.....	9
Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih.....	10
Postupak.....	11
Rezultati i rasprava	11
Raširenost činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta, raširenost rizičnih ponašanja te spolne razlike u dobivenim prevalencijama	11
Razlika u izraženosti rizičnih ponašanja između sudionika koji sudjeluju u nasilju preko Interneta i sudionika koji nisu uključeni u takvo nasilje	18
Prediktori činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta	19
Nedostaci i implikacije istraživanja.....	23
Zaključak	24
Literatura	26

Naslov rada: Odnos nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja (The relationship between Internet violence and risk behaviors)

Sažetak

Istraživanje je provedeno kako bi se ispitala učestalost nasilja preko Interneta i odnos njegovog doživljavanja i/ili činjenja s rizičnim ponašanjima (nepoželjnim normativnim ponašanjima, rizičnim spolnim ponašanjima te prekršajnim i lakšim delinkventnim ponašanjima). U istraživanju je sudjelovalo 339 učenika drugih razreda dvije vinkovačke srednje škole, a korišteni instrumenti su Skala doživljavanja/činjenja nasilja preko Interneta te Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih. Rezultati pokazuju kako je prevalencija nasilja preko Interneta u odabranom uzorku 17,7% za doživljavanje i 16,5% za činjenje nasilja preko Interneta te da su, od rizičnih ponašanja, u odabranom uzorku najučestalija nepoželjna normativna ponašanja. Osim toga, rezultati upućuju i na spolne razlike u broju sudionika koji čine nasilje preko Interneta te se uključuju u rizična ponašanja. Budući da su rezultati pokazali da ne postoje spolne razlike u broju sudionika koji doživljavaju nasilje preko Interneta, prva je hipoteza djelomično potvrđena. Rezultati ukazuju i na razliku u izraženosti rizičnih ponašanja između sudionika koji su sudjelovali u nasilju preko Interneta i onih koji to nisu. U okviru trećeg problema provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize kojima se utvrdilo da su prediktor doživljavanja nasilja preko Interneta nepoželjna normativna ponašanja, dok su prediktori činjenja nasilja preko Interneta nepoželjna normativna ponašanja te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Treća je hipoteza stoga djelomično potvrđena.

Ključne riječi: nasilje preko Interneta, rizična ponašanja, nepoželjna normativna ponašanja, rizična seksualna ponašanja, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja

Abstract

This study aimed to investigate the incidence of Internet violence as well as the relationship between experiencing and/or committing such violence and risk behaviors (undesirable normative behaviour, risk sexual behavior and violative and minor delinquent behavior). A sample of 339 second grade students of two secondary schools in Vinkovci participated in this study. The following instruments were used: Cyber Victim and Bullying Scale and the Youth self-reported delinquency and risk behaviors questionnaire. The results of this study show that the prevalence of Internet violence in the selected sample is distributed as follows: 17,7% experience and 16,5% commit Internet violence and that, the most prevalent among risk behaviors are undesirable normative behaviors. Furthermore, the results reveal the gender differences in the number of participants who committed Internet violence and who participated in risk behaviors. The gender differences in number of participants who experienced Internet violence was not proven to be significant, therefore the first hypothesis was partly confirmed. The results also reveal the difference in the extent of risk behaviors between participants who partook in Internet violence and those who did not. Within the scope of the third issue, two hierarchical regression analyses were conducted the results of which reveal that the predictor of experiencing Internet violence is undesirable normative behavior, whereas the predictors of committing Internet violence are undesirable normative behavior and violative and minor delinquent behavior. Therefore the third hypothesis was partly confirmed.

Key words: Internet violence, risk behaviors, undesirable normative behaviors, risk sexual behavior, violative and minor delinquent behavior

Uvod

Rizična ponašanja, općenito, predstavljaju ponašanja koja imaju potencijalno negativne posljedice na osobu koja manifestira takvo ponašanje i njegovu okolinu te nepovoljno djeluju na daljnje psihosocijalno (Ricijaš, Krajcer i Bouilett, 2010) kao i kognitivno funkcioniranje osobe (Bašić, 2009). Adolescencija je vrijeme kada se takva ponašanja pojavljuju i idu prema svom vrhuncu (Bašić, 2009). Kada se govori o rizičnim ponašanjima, ako se izuzme klasično kršenje zakona (tzv. delinkventna ponašanja), danas se najčešće navode sljedeća: rizična seksualna ponašanja (prerano stupanje u spolne odnose, nekorištenje zaštite prilikom spolnog odnosa, promiskuitetno ponašanje), problemi u školi i napuštanje škole te poremećaji u prehrani (Ricijaš, Krajcer i Bouilett, 2010). U nešto starijoj se literaturi (npr. Bašić i Ferić, 2004) kao rizična ponašanja navode i zloraba alkohola te nasilje i vršnjačko nasilje. Međutim, zbog sve veće osjetljivosti društva prema takvim oblicima ponašanja kod maloljetnika, danas su takva ponašanja kriminalizirana (nasilje i vršnjačko nasilje djelomično je kriminalizirano). Nasilje je svjesna okrutnost usmjerena prema drugima s ciljem stjecanja moći, i to nanošenjem psihičke, odnosno fizičke boli (Krmek, 2006), a u podlozi nasilja je agresivnost. Među njezinim se podtipovima navode proaktivna i reaktivna agresivnost. Proaktivna se agresivnost odnosi na namjerno i planirano korištenje agresivnog ponašanja da bi se postigao neki cilj, a reaktivna na agresivno djelo koje predstavlja reakciju na neki izvanjski podražaj, događaj ili ponašanje (Essau i Conradt, 2006). Stoga se u nasilničkim ponašanjima među djecom i mladima prepoznaju različite uloge. S jedne je strane tu osoba, pojedinac koja čini nasilje – nasilnik (ili skupina), a s druge je pojedinac meta nasilja – žrtva (ili skupina) (Olweus, 1998). U posljednje je vrijeme posebna pozornost usmjerena na one koji se nalaze u kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve – one koji su žrtve nasilničkih ponašanja dok se istovremeno nasilno ponašaju prema drugima (Vejmalka, 2012).

Rizična ponašanja

Pojam *poremećaj u ponašanju* danas se sve više zamjenjuje pojmom *rizično ponašanje* ili *problemi ponašanja mladih*, što je odraz konstruktivističkog pristupa u društvenim znanostima. Prema tom pristupu, odstupanja od društveno očekivanog ponašanja mladih sastavni su dio odrastanja (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008). Istraživanja rizičnih ponašanja adolescenata postala su osobito brojna 1980 – ih godina. Tada se uočilo da je ponašanje mladih tijekom drugog desetljeća života glavni uzrok njihovog obolijevanja od različitih bolesti, kao i mortaliteta (Igra i Irwin, 1996). Irwin (1990; prema Igra i Irwin, 1996) ih definira kao ona

ponašanja koja osoba voljno poduzima, čije su posljedice neizvjesne, a nose mogućnost poznatih, po zdravlje negativnih ishoda. Benson ih (1993; prema Bašić, 2009) smatra izborima koji potencijalno limitiraju psihološku, fizičku ili ekonomsku dobrobit za adolescenciju ili odraslost osobe. Rizična ponašanja mogu ugroziti ostvarivanje očekivanih razvojnih zadataka, ispunjenje očekivanih socijalnih uloga, stjecanje ključnih životnih vještina, formiranje osjećaja adekvatnosti i kompetentnosti te prikladnu pripremu za prijelaz iz adolescencije u odraslu dob (Jessor, 1991). Takva ponašanja ne znače kršenje postojećih pravnih propisa, ali prethode delinkventnom ponašanju ili se uz njega javljaju (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008). Često se ne pojavljuju izolirano, već uz druga rizična ponašanja, a mlada ih osoba može zadržati i u odrasloj dobi (Bašić, 2009). Tezu o kovarijaciji rizičnih ponašanja prvi je postavio Jessor u svojoj teoriji problemskog ponašanja. Jessor naglašava da sklonost jednom specifičnom problemskom ponašanju za sobom povlači sudjelovanje u drugim problemskim ponašanjima, odnosno da postoji tendencija da rizična ponašanja na neki predvidljivi način čine klaster (Jessor, 1991).

S obzirom na fenomenologiju, rizična ponašanja se obično dijele na eksternalizirana i internalizirana. Eksternalizirana obuhvaćaju nedovoljno kontrolirana i na druge usmjerena ponašanja kao što su nametljivost, prkos, hiperaktivnost, bježanje, agresivnost te destruktivnost. Internalizirana uključuju pretjerano kontrolirana i prema sebi usmjerena ponašanja kao što su plašljivost i anksioznost, povučenost, potištenost, bezvoljnost, depresivnost, lijenost. Konzumiranje psihoaktivnih tvari (od duhana i alkohola do lakih i teških droga), vrlo važno rizično ponašanje današnjice, teško je klasificirati s obzirom na podjelu internaliziranih i eksternaliziranih problema jer je povezano s raznolikom fenomenologijom (Ricijaš, Krajcer i Bouilett, 2010).

Koncept rizičnih i zaštitnih čimbenika uključuje imenovanje rizičnih i zaštitnih čimbenika koji utječu na mladog čovjeka. Oni se mogu nalaziti u osobinama čovjeka te u njegovom užem i širem socijalnom okruženju (Bašić i Ferić, 2004). Jessor, Turbin i Costa (1998) kao rizične čimbenike navode nisko samopoštovanje, niska očekivanja uspjeha, osjećaj otuđenosti i beznađa, orijentaciju k prijateljima i roditeljima antisocijalnog ponašanja, vršnjačke modele problemskog ponašanja, odvojenost od konvencionalnih institucija i manjak uspjeha u školi. S druge strane, kao zaštitne faktore navode prijateljske, tople odnose s odraslima, podršku obitelji, doživljaj kontrole državnih institucija, vršnjačke modele konvencionalnog ponašanja, dobar uspjeh u školi, uključenost u grupe prosocijalnog ponašanja i pozitivne socijalne aktivnosti, pozitivne

stavove prema školi i netolerantnost prema devijantnom ponašanju te religijske i volonterske aktivnosti.

Spolne razlike i prevalencija rizičnih ponašanja

Postoje spolne razlike u učestalosti uključivanja u rizična ponašanja – mladići se češće uključuju u rizična ponašanja i uključuju se u veći raspon rizičnih ponašanja (Auerbach, Tsai i Abela, 2010). Rezultati brojnih istraživanja (npr. Fagan i sur., 1991, Scales, 1999, Buljan Flander i sur., 2007, Novak i Bašić, 2008; prema Ricijaš, Krajcer i Bouillet, 2010) govore u prilog činjenici da su mladi muškog spola skloniji pretežito eksternaliziranim oblicima ponašanja kao što su delinkventno i agresivno ponašanje, poremećaj ophođenja, ali i konzumiranje psihoaktivnih tvari, posebno alkohola i marihuane. Istraživanje koje su proveli Ricijaš, Krajcer i Bouillet (2010), kojim su se željele provjeriti razlike u uključivanju srednjoškolaca u rizična ponašanja s obzirom na spol, pokazalo je da razlike postoje jedino u području agresivnog ponašanja (i verbalnog i fizičkog) na način na mladići češće manifestiraju taj oblik ponašanja. Istraživanje koje je proveo Livazović (2011) pokazalo je da su djevojke sklonije poremećajima u prehrani, a mladići češće agresivni i skloniji rizičnom seksualnom ponašanju. Rezultati ovog istraživanja u skladu su s istraživanjem o rizičnim spolnim ponašanjima adolescenata na uzorku od 2500 adolescenata koje je pokazalo veću sklonost rizičnom seksualnom ponašanju mladića (Slap i sur., 2003; prema Livazović, 2011). Istraživanje koje su proveli Ajduković, Ručević i Šincek (2008) pokazalo je da su spolne razlike dobivene na 5 od 7 subskala Upitnika rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (*Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, Nepoželjna normativna ponašanja, Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari i Teške krađe, provale i razbojništvo*). Na tim su subskalama mladići u prosjeku postizali više rezultate. Isto je istraživanje pokazalo da je najveća prevalencija rizičnih ponašanja koje sadržava subskala *Nepoželjna normativna ponašanja* i to najviše onih vezanih uz iskustvo konzumacije alkohola. Također, pokazalo je da i rizično i delinkventno ponašanje raste s dobi (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008). Rezultate tog istraživanja potvrđuje i istraživanje Chowdry, Kelly i Rasul (2013).

Nasilje preko Interneta

Kako bi međusobno komunicirali, mladi danas često koriste Internet – *chat*, društvene mreže i blogove te mobitele (Dehue, Bolman, Vollink i Pouwelse, 2012). Korištenje društvenih mreža kao što je *Facebook* postalo je dijelom dnevne rutine milijuna ljudi diljem svijeta, a adolescenti i mlađi odrasli njihovi su najčešći korisnici (Wilcox i Stephen, 2013). Preko 90% adolescenata koristi Internet (Lenhart, Madden, Macgill i Smith, 2007; prema Underwood i Rosen, 2011), što

ima svoje prednosti, ali i nedostatke. Jedan od nedostataka je korištenje Interneta kao alata za zlostavljanje (Tokunaga, 2010). Nasilje preko Interneta definira se kao namjerno, agresivno ponašanje od strane pojedinca ili grupe koje se tijekom vremena ponavlja, a usmjereno je žrtvi (pojedinca ili grupi) koja se ne može lako obraniti i to putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, tj. Interneta i mobitela (Smith i sur., 2008). To je prvenstveno oblik proaktivne agresivnosti jer je namjerno pokušaj nanošenja štete vršnjaku ili vršnjacima kroz manipulaciju ili narušavanje odnosa s drugima (Cetin, Yaman i Peker, 2011). Uključuje slanje uznemirujućih ili prijetećih poruka, objavljivanje ponižavajućih fotografija, video–isječaka ili komentara o nekome na Web stranicu ili neku od društvenih mreža (npr. *Facebook* ili *MySpace*), širenje zlobnih glasina, provaljivanje u e–mail osobe s namjerom da se naruši njezin ugled, otkrivanje osobnih informacija o osobi bez njezina dopuštenja te isključivanje osobe iz neke od *online* grupa (Aoyama i Talbert, 2010). Postoji ukupno sedam različitih oblika nasilja preko Interneta: 1. Slanje ljutih, neugodnih i vulgarnih poruka direktno usmjerenih osobi ili nekoj *online* grupi, 2. Uznemiravanje pod kojim se podrazumijeva ponavljano slanje prijetećih poruka nekoj osobi, 3. Uhođenje preko Interneta koje uključuje uznemiravanje i zastrašivanje, 4. Klevetanje, odnosno slanje ili objavljivanje uvredljivih ili neistinitih izjava o nekoj osobi drugim ljudima, 5. Maskiranje ili pretvaranje da je osoba netko drugi i slanje ili objavljivanje materijala pod identitetom druge osobe koji nju čine lošom ili potencijalnom prijetnjom drugima, 6. Izdaja i prevara što podrazumijeva slanje ili objavljivanje materijala o osobi koji uključuje osjetljive, privatne ili neugodne informacije uključujući i privatne poruke i slike, 7. Izdvajanje odnosno aktivnosti kojima se namjerno isključuje osobu iz neke *online* grupe (Willard, 2004; prema Li, 2007a). U literaturi se spominje, no ne kao poseban oblik nasilja preko Interneta, i *Happy slapping* – digitalno snimanje fizičkog nasilja te objavljivanje te snimke na Internetu. Prvi je puta takav oblik nasilja registriran u Velikoj Britaniji (grupa adolescenata snimila je šamaranje i udaranje jednog adolescenta te tu snimku objavila na Youtube – u pod nazivom *Happy slapping*) (Aoyama i Talbert, 2010).

Efekt dezinhibicije ponašanja na Internetu

Za nasilje preko Interneta karakteristično je da identitet počinitelja takvog nasilja može vrlo lako biti skriven (Krmek, Buljan Flander i Hrpka, 2007). Ta anonimnost, usidrena u mnoge elektroničke oblike komuniciranja, pridonosi nedostatku suzdržanosti i samokontrole ponašanja (dezinhibiciji), ali i smanjuje društvenu odgovornost, što korisnicima takvih oblika komuniciranja olakšava sudjelovanje u neprijateljskim, agresivnim ponašanjima (Herring, 2001;

prema Li, 2007a). Efekt *online* dezinhibicije, odnosno efekt dezinhibicije ponašanja na Internetu, može se definirati kao slabljenje „kočnica u ponašanju“ (bihevioralnih inhibicija) u *online* okruženjima. Dakle, odnosi se na pojavu da ljudi na Internetu govore i rade ono što obično u interakciji „licem u lice“ ne bi rekli ili učinili. Opušteniji su, osjećaju se manje sputano i otvorenije se izražavaju, što ujedno znači da su i spremniji ponašati se agresivno. Uz spomenutu anonimnost, dominantan faktor u induciranju navedenog efekta je nevidljivost, odnosno nedostatak kontakta „oči u oči“ (Lapidot-Lefler i Barak, 2012). Dakle, osoba ne mora brinuti o tome kako izgleda ili zvuči dok piše poruku na Internetu, a ne mora brinuti ni o tome kako drugi izgledaju ili zvuče reagirajući na njezinu poruku. Isto tako, pojedine osobe mogu vidjeti svoj *online* život kao vrstu igre u kojoj ne vrijede pravila i norme koje vrijede u *offline* stvarnom životu, što može pojačati efekt *online* dezinhibicije (Suler, 2004). Adolescenti danas daju prednost Internetu u odnosu na druge načine komuniciranja najviše zbog toga što on ne zahtijeva interakciju u realnom vremenu (Turkle, 2012). Ta asinkronost komunikacije putem Interneta omogućuje kontrolu nad socijalnim interakcijama i također utječe na pojavu efekta *online* dezinhibicije. Prije nego što napišu poruku, ljudi stignu razmisliti kako se najbolje izraziti (osobito kad su pod utjecajem jakih emocija), što je povezano i s potrebom za što boljom samoprezentacijom. Međutim, osim što sebe žele prikazati društveno poželjnima, istovremeno mogu koristiti Internet kako bi osobe koje im se iz različitih razloga ne sviđaju prikazali u negativnom svjetlu (Mandel i Muncer, 2007).

Prevalencija nasilja preko Interneta

Budući da putem komunikacije posredovane računalom sve više mladih zadovoljava svoje socijalne potrebe i potrebe za znanjem, češće je i interpersonalno nasilje preko Interneta (Hinduja i Patchin, 2007). Zapravo je točne podatke o prevalenciji nasilja preko Interneta teško prikupiti jer ovise o metodi kojom su podaci prikupljeni. Ona opet ovisi o definiciji nasilja preko Interneta, o tome pita li se sudionike jesu li *ikad* sudjelovali u nasilju preko Interneta ili jesu li u njemu sudjelovali u *posljednjih nekoliko mjeseci* te o dobi sudionika istraživanja (Kowalski, Limber i Agatston, 2010). Na primjer, prevalencija je niža kada se sudionike pita jesu li počinili ili doživjeli nasilje nego kad ih se pita o specifičnim oblicima nasilja preko Interneta (Dehue i sur., 2012). Međutim, postoji i značajna konzistentnost dobivenih rezultata koji se tiču prevalencije doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta i ona se kreće od 20 do 40% (Tokunaga, 2010). Đuraković (2012) je na uzorku koji je vrlo sličan uzorku ovog istraživanja (učenici drugih razreda istih dviju vinkovačkih srednjih škola koje su sudjelovale i u ovom

istraživanju) te koristeći istu Skalu doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta, utvrdila da je prevalencija sudionika koji su doživjeli nasilje preko Interneta 24,9%, a onih koji su ga počinili 27,7%.

Spolne razlike u uključivanju u nasilje preko Interneta

Istraživanja agresije tijekom posljednja tri desetljeća pokazala su da se mladići više uključuju u direktne oblike agresije kao što je fizički obračun, a djevojke u indirektne poput tračanja ili širenja glasina o drugima (npr. Bjorkqvist, Lagerspetz i Osterman, 1992; prema Kowalski, Limber i Agatston, 2010). Jedan od faktora koji se povezuje s uključivanjem u nasilje preko Interneta je vrijeme provedeno na Internetu u svrhu socijalnih interakcija. Istraživanja (Dowell i sur., 2009; prema Snell i Englander, 2010; Joiner i sur., 2012) su pokazala da djevojke češće koriste Internet u svrhu komunikacije (češće koriste e-mail i razgovaraju *online*), a mladići u svrhu igranja igrice, zabave i klađenja. Stoga se pretpostavljalo da će djevojke biti češće uključene u nasilje preko Interneta. Neka istraživanja su i pokazala da su djevojke sklonije činjenju i doživljavanju nasilja preko Interneta (Hinduja i Patchin, 2008, Raskauskas i Stoltz, 2007), no općenito su dala pomiješane rezultate. Istraživanje koje je provela Shariff (2008; prema Malbašić, 2012) pokazalo je da djevojke češće doživljavaju, a mladići češće čine nasilje preko Interneta. Isto tako, i Smith i suradnici su (2006; prema Slonje i Smith, 2008) su pronašli da djevojke češće nego mladići doživljavaju nasilje preko Interneta. S druge strane, Ybarra i Mitchell (2004) nisu pronašli spolne razlike u učestalosti doživljavanja ili činjenja nasilja preko Interneta. Istraživanje koje je proveo Li (2007) nije pokazalo da postoje spolne razlike u učestalosti doživljavanja nasilja preko Interneta, no pokazalo je da su mladići dva puta češće nego djevojke počinitelji istog nasilja. Đuraković (2012) je dobila rezultat koji je u skladu s rezultatima novijih istraživanja (Welrave i Heirman, 2011; Akbulut i sur., 2010): mladići će vjerojatnije činiti i doživljavati nasilje preko Interneta.

Nasilje preko Interneta i rizična ponašanja

Budući da su istraživanja nasilja preko Interneta malobrojna, a da se na tu vrstu nasilja može gledati kao na tradicionalno vršnjačko nasilje („licem u lice“) pomaknuto na novi medij, hipoteze o faktorima za koje se pretpostavlja da su povezani s nasiljem preko Interneta mogu se temeljiti na literaturi o dobro istraženom tradicionalnom vršnjačkom nasilju (Li, 2007b). Prijašnja istraživanja tradicionalnog vršnjačkog nasilja i rizičnih ponašanja (npr. Kumpulainen, 2008, Fernando, 2009; prema Fernando, 2009) pokazala su da postoji pozitivna povezanost između doživljavanja takvog nasilja i psihičkih poteškoća. Nadalje, te psihičke poteškoće, kao

što su depresija i anksioznost, mogu povećati vjerojatnost uključivanja u rizična ponašanja (Auerbach, Abela i Ho, 2007; prema Fernando, 2009). Tako se pokazalo da oni koji doživljavaju vršnjačko nasilje imaju veću sklonost konzumiranja alkohola te da je za njih vjerojatnije da će pušiti i zlorabiti marihuanu, u usporedbi s neuključenima u takvo nasilje (Fernando, 2009, Goebert i sur., 2011). S tradicionalnim vršnjačkim nasiljem povezan je i veliki broj drugih negativnih posljedica – kašnjenje u školu i izostajanje iz škole, suicidalne ideje, poremećaji prehrane te kronične bolesti. U ekstremnim slučajevima, žrtve vršnjačkog nasilja mogu biti izuzetno nasilne prema sebi ili drugima. S druge strane, počinitelji takvog nasilja također ne mogu pobjeći negativnim posljedicama takvog ponašanja – dugoročne posljedice za one koji čine nasilje preko Interneta uključuju sudjelovanje ozbiljnijoj delinkvenciji i zlorabi sredstava ovisnosti (Hinduja i Patchin, 2008). Osim toga, Feinberg i Robey (2009) ističu da, u usporedbi s onima koji nisu uključeni u takav oblik nasilja, za one koji čine nasilje preko Interneta veća je vjerojatnost da će doživjeti tradicionalno vršnjačko nasilje. Zatim, za one koji su u kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve preko Interneta, pokazalo se da imaju veće psihosocijalne poteškoće, u usporedbi s neuključenima u takvo nasilje i onima koji ga samo čine ili samo doživljavaju. Prema istraživanjima, nasilnici/žrtve su depresivniji, imaju više interpersonalnih problema i nižu opću razinu funkcioniranja te je vjerojatnije da su uključeni i u druga rizična ponašanja (Ybarra i Mitchell, 2004). Dakle, rezultati su brojnih istraživanja istaknuli jak negativan utjecaj vršnjačkog nasilja (i tradicionalnog i nasilja preko Interneta) na psihosocijalno funkcioniranje pojedinca. Osobito se to odnosi na one pojedince koji su u takvo nasilje uključeni u kombiniranoj ulozi nasilnika/žrtve.

U adolescenciji odnosi s vršnjacima dobivaju sve veće značenje i briga oko popularnosti i prijateljstva je sve veća (Macuka i Smojver-Ažić, 2012). Internet je idealan prostor koji adolescentima omogućuje povezanost s prijateljima i gdje im je olakšano samoizražavanje. Broj adolescenata koji imaju mobitel i pristup Internetu svake je godine sve veći. Tehnološka je oprema sve manja, brža, interaktivnija i sve prisutnija. U skladu s tim, prevalencija bi nasilja preko Interneta mogla biti sve veća. Iako je na tu temu provedeno malo istraživanja, nasilje preko Interneta ostavlja za sobom znatno veće posljedice, u usporedbi s tradicionalnim vršnjačkim nasiljem (Aoyama i Talbert, 2010). Posljedice mogu uključivati i sudjelovanje u drugim rizičnim ponašanjima, a i druga rizična ponašanja mogu prethoditi uključivanju u nasilje preko Interneta. Stoga ovo istraživanje nastoji ispitati njihov međusobni odnos.

Cilj istraživanja:

Ispitati učestalost nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja te odnos sudjelovanja u nasilju preko Interneta i uključivanja u rizična ponašanja.

Problemi i hipoteze:

Problem 1. Ispitati prevalenciju doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta i prevalenciju rizičnih ponašanja kod učenika drugih razreda dvije vinkovačke srednje škole te provjeriti postoje li spolne razlike u praćenim prevalencijama.

Hipoteza 1. Na temelju prethodnih istraživanja na sličnim uzorcima, očekuje se da će prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta u odabranom uzorku biti između 20 i 40%. Od rizičnih ponašanja, očekuje se da će najčešća biti nepoželjna normativna ponašanja. Prema podacima novijih istraživanja, očekuje se da će mladići češće činiti i doživljavati nasilje preko Interneta te da će se češće uključivati u rizična ponašanja.

Problem 2. Ispitati postoji li razlika u izraženosti rizičnih ponašanja kod sudionika koji sudjeluju u nasilju preko Interneta i kod sudionika koji nisu uključeni u takvo nasilje.

Hipoteza 2. Izraženost rizičnih ponašanja (nepoželjnih normativnih ponašanja, rizičnih spolnih te prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja) bit će veća u grupi sudionika uključenih u nasilje preko Interneta.

Problem 3. Ispitati doprinose različitih rizičnih ponašanja činjenju i doživljavanju nasilja preko Interneta.

Hipoteza 3. Očekuje se da će rizična ponašanja (nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja) doprinosti uključivanju u nasilje preko Interneta.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo $N=339$ sudionika (229 djevojaka i 110 mladića). Sudionici su učenici drugih razreda Gimnazije M. A. Reljkovića ($N=166$) i Ekonomske i trgovačke škole Ivana Domca ($N=173$) u Vinkovcima. Raspon dobi sudionika je od 15 do 17 godina, a prosječna dob je 15,7 godina ($SD=0,505$).

Da bi se odgovorilo na drugi problem obrada je provedena na dvije grupe sudionika koje obuhvaćaju 25% najviših i 25% najnižih rezultata u sudjelovanju u nasilju preko Interneta:

sudionici nasilja preko Interneta ($N=57$) i neuključeni u nasilje preko Interneta ($N=64$). Ostale obrade provedene su na svim sudionicima. Naime, pokazalo se da većina sudionika ovog istraživanja ujedno i čini i doživljava nasilje. Njih samo petero isključivo čini, a troje isključivo doživljava nasilje preko Interneta (a pripadaju po rezultatima u 25% najviših rezultata). Budući da je broj takvih sudionika mali, nisu uspoređivani sudionici koji samo čine ili samo doživljavaju nasilje preko Interneta. Uspoređivani su rezultati sudionika koji sudjeluju u procesu nasilja na način da ga istovremeno i čine i doživljavaju s rezultatima onih sudionika koji niti čine niti doživljavaju nasilje.

Tablica 1. Raspored broja sudionika prema problemima.

Problemi	Broj sudionika
Prvi problem	$N=339$
Drugi problem	$N=57$ sudionici nasilja preko Interneta $N=64$ neuključeni u proces nasilja preko Interneta
Treći problem	$N=339$

Instrumenti

U istraživanju su korištena dva upitnika: Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta te Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih.

Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta (*eng. Cyber victim and bullying scale*, Cetin, Yaman i Peker, 2011). Skala se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu (subskala Doživljavanje nasilja preko Interneta) sudionici procjenjuju za svaku česticu na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) je li im se opisano ponašanje dogodilo, a u drugom dijelu (subskala Činjenje nasilja preko Interneta) na identičnim česticama sudionici procjenjuju jesu li se tako ponašali. Svaki dio sadrži 22 čestice. Faktorska analiza originalnog upitnika upućuje na tri faktora za svaki dio: verbalno nasilje preko Interneta, skrivanje identiteta i krivotvorenje na Internetu, a postotak objašnjene varijance je 46,38%. Koeficijent unutarnje konzistencije za obje dimenzije skale iznosi 0,89 (Cetin, Yaman i Peker, 2011). Konačni rezultat formira se kao zbroj rezultata na svakoj čestici, a može se izražavati po dimenzijama činjenje odnosno doživljavanje nasilja preko Interneta (kao što će se koristiti u ovom istraživanju), ali i po navedenim faktorima. Kriterij za sudjelovanje u procesu nasilja je rezultat veći od 44 jer bi prema njemu prosjek procjena na česticama bio veći od 2, odnosno rezultat bi pokazao da je sudionik u određenoj

mjeri sudjelovao u procesu nasilja preko Interneta (tj. prosječan je odgovor „rijetko“). Kriterij je određen prema prijašnjim istraživanjima. U istraživanjima su korišteni različiti instrumenti, ali su kao kriterij uvijek uzimani odgovori koji pokazuju da se nasilje dogodilo barem jedanput (npr. Akbulut i Eristi, 2011). Skala je za potrebe istraživanja prevedena 2012. godine s engleskog jezika na hrvatski od strane dva nezavisna studenta psihologije i jezičara. Koeficijenti pouzdanosti provjereni su na dobivenim podacima u ovom istraživanju i iznose 0,898 za subskalu *Doživljavanje nasilja preko Interneta* i 0,901 za subskalu *Činjenje nasilja preko Interneta*.

Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007; Ručević, Ajduković i Šincek, 2009). Sastoji se od 42 pitanja/tvrđnje koje opisuju različite oblike rizičnog i delinkventnog ponašanja i 3 pitanja koja se odnose na kontakte s policijom i sudom. Faktorskom analizom dobiveno je 7 faktora rizičnog i delinkventnog ponašanja (1. Nepoželjna normativna ponašanja, 2. Rizična spolna ponašanja, 3. Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, 4. Korištenje psihoaktivnih supstanci, 5. Nasilničko ponašanje u bliskim vezama, 6. Suicidalno i autoagresivno ponašanje i 7. Teško delinkventno ponašanje). Njihova je unutarnja konzistencija zadovoljavajuća, a sadržajno „pokrivaju“ različite aspekte rizičnog i delinkventnog ponašanja. Svako pojedino ponašanje unutar faktora ima svoj indeks težine koji se odnosi na težinu i ozbiljnost nekog ponašanja (pri tome 1 označava najmanje, a 9 najteže društveno neprihvatljivo ponašanje, odnosno teža kaznena djela). Rezultat se za pojedinu česticu određuje tako da se čestina koju je označio sudionik pomnoži s indeksom težine koji pripada toj čestici. Rezultati na pojedinim podljestvicama Upitnika SRDP određuju se kao zbroj umnožaka čestina pojedinih ponašanja (nikad, 1-2 puta, 3-5 puta i 5 i više puta) i pripadajućih indeksa težine (1-9) na svim česticama unutar pojedine podljestvice. Veći rezultat ukazuje na izraženije rizično i delinkventno ponašanje. Koeficijent pouzdanost cijelog originalnog SRDP upitnika iznosi 0,89 (Ručević, Ajduković i Šincek, 2009). Za potrebe ovog diplomskog rada, iz SRDP upitnika uzete su čestice (ukupno njih 21) čiji je indeks težine 5 ili manji, a pripadaju sljedećim faktorima: Nepoželjna normativna ponašanja, Rizična spolna ponašanja te Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Koeficijent pouzdanosti provjeren je na dobivenim podacima u ovom istraživanju i iznosi 0,909, a za svaki faktor zasebno dobivene su sljedeće pouzdanosti: 0,760 za faktor Nepoželjna normativna ponašanja, 0,914 za faktor Rizična spolna ponašanja te 0,854 za faktor Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Postupak

Istraživanje je provedeno za vrijeme sata razrednog odjela u ukupno dvanaest drugih razreda dvije srednje škole u Vinkovcima: u Gimnaziji M. A. Reljkovića i u Ekonomskoj i trgovačkoj školi I. Domca. Istraživanje je dogovoreno ranije sa ravnateljem, psihologom/pedagogom u školi i razrednicima kojima je objašnjena svrha istraživanja i način provedbe.

Prije početka istraživanja sudionicima je objašnjen cilj istraživanja, kao i da je istraživanje potpuno dobrovoljno i anonimno te da od sudjelovanja u njemu mogu odustati u bilo kojem trenutku. Osim toga, rečeno im je da se mogu, ukoliko nakon istraživanja osjete potrebu za razgovorom, obratiti psihologu/pedagogu škole. Nakon toga sudionicima su podijeljeni upitnici te ih se zamolilo da što iskrenije odgovaraju. Na početku baterije testova nalazila se glavna uputa koja je pročitana naglas, a ostale upute prije svakog od upitnika sudionici su čitali sami. Nakon što su ih ispunili, sudionici su upitnike stavljali u za njih predviđenu kutiju, kako bi se dodatno osigurala anonimnost. Istraživanje je u prosjeku trajalo oko 30 minuta po svakom razredu.

Rezultati i rasprava

Cilj istraživanja bio je ispitati učestalost nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja te ispitati u kakvom su oni odnosu.

Raširenost činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta, raširenost rizičnih ponašanja te spolne razlike u dobivenim prevalencijama

Prema prvom problemu pretpostavljeno je da će prevalencija nasilja preko Interneta biti između 20 i 40%, a da će od rizičnih ponašanja najprevalentnija biti nepoželjna normativna ponašanja. Izračunate su frekvencije i rasponi rezultata na subskalama *Činjenje nasilja preko Interneta* i *Doživljavanje nasilja preko Interneta* te na faktorima *Nepoželjna normativna ponašanja*, *Rizična spolna ponašanja* i *Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja* (tablica 2).

Tablica 2. Deskriptivni opis podataka na subskalama *Doživljavanje nasilja preko Interneta* i *Činjenje nasilja preko Interneta* te na faktorima *Nepoželjna normativna ponašanja*, *Rizična spolna ponašanja* i *Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja* (N=339).

	Doživjeli NPI	Činili NPI	NNP	RSP	PLD
M	35,56	34,96	23,01	3,81	41,24
C	33,00	32,00	20,00	1,00	36,00
D	25	27	12	1	34
SD	11,59	11,92	9,09	7,35	14,99
Minimalni mogući rezultat	22	22	12	1	34
Minimalni postignut rezultat	22	22	12	1	34
Maksimalni mogući rezultat	110	110	48	48	136
Maksimalni postignut rezultat	85	109	48	40	136

Napomena: N-broj sudionika; M-aritmetička sredina; C-srednja vrijednost; D-dominantna vrijednost; SD-standardna devijacija; Doživjeli NPI-Doživjeli nasilje preko Interneta; Činili NPI-Činili nasilje preko Interneta; NNP-Nepoželjna normativna ponašanja; RSP-Rizična spolna ponašanja; PLD-Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Na subskali *Doživljavanje nasilja preko Interneta* 15 sudionika (4,4%) ima minimalan rezultat, a na subskali *Činjenje nasilja preko Interneta* 13 sudionika (3,8%) ima minimalan rezultat, odnosno na svim je česticama tih subskala odgovorilo kako nije imalo iskustvo sudjelovanja u procesu nasilja preko Interneta u posljednjih godinu dana. Prevalencija sudionika koji su doživjeli nasilje preko Interneta je 17,7%, a onih koji su ga počinili 16,5%. Rezultati su nešto niži od očekivanih prema hipotezi i od onih koje je dobila Đuraković (2012). Osim prevalencije navedene u hipotezi, u literaturi se navodi i prevalencija koja se kreće od 4-57% (Dehue i sur., 2012), a što je odraz različitih metoda koje se koriste za prikupljanje podataka o tom problemu. Međutim, Đuraković (2012) je koristila istu metodu koja je korištena u ovom istraživanju. U usporedbi s njezinim istraživanjem, niža prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta u ovom istraživanju može biti odraz toga što se u vremenu proteklom od tog istraživanja više isticalo (npr. u medijima) da je nasilje preko Interneta rastući problem kao i o mogućim zakonskim sankcijama takvog ponašanja. Stoga su i adolescenti možda postali svjesniji tog problema te svoje ponašanje usmjeravali u smjeru smanjivanja prevalencije takvog ponašanja. Osim toga, uzorak ovog istraživanja nešto je veći nego u istraživanju Đuraković (2012) stoga je moguće da su ovim istraživanjem dobiveni točniji podaci koji se tiču prevalencije takvog nasilja. Osim ukupnog rezultata na skalama analizirani su i odgovori po pojedinim česticama. Na obje skale najviše sudionika je odgovorilo kako nije imalo iskustva s ponašanjem koja uključuju *hakiranje* tuđih internetskih stranica (77,6% sudionika nije nikad doživjelo i 87,6 % sudionika nije nikad činilo), uređivanje fotografija na uvredljiv način (82,9% sudionika nikad

nije to doživjelo, dok 80,8% sudionika nikad nije to nekome napravilo), prisiljavanje na razgovor o seksu (82% sudionika izjavljuje da im se to nikad nije dogodilo, a 90,6% sudionika nikad to nije nekom drugom radilo) i korištenje tuđeg identiteta bez dozvole (80,5% sudionika to nikad nije doživjelo, a 85,3% sudionika to nikad nije činilo). Najveći postotak sudionika (92,6%) nikad nisu namjerno slali dokumente koji su zaraženi virusom putem e-pošte. Moguće je da je *hakiranje* tuđih internetskih stranica i slanje dokumenata zaraženih virusom najmanje učestalo jer je za takva djela potrebno veće računalno znanje. S druge strane, najviša frekvencija odgovora koji ukazuju na sudjelovanje u nasilju je dobivena na česticama koje opisuju ogovaranje preko Interneta (82,9% sudionika se to dogodilo, a 84,1% sudionika je to nekome napravilo), ruganje preko Interneta (65,5% sudionika se to dogodilo, a 67,8% sudionika je to napravilo) i ismijavanje podataka podijeljenih Internetom (64% sudionika je to napravilo). Ti su podaci u skladu s istraživanjem koje je provela Đuraković (2012), a slične podatke (iako su koristili drugačije upitnike) dobivaju i Wade i Beran (2011), Snell i Englander (2010), Dehue i sur. (2008), Lenhart (2007) te Patchin i Hinduja (2006). Što se tiče istraživanja u Hrvatskoj, Pregrad, Tomić-Latinac, Mikulić i Šeparović (2010) dobili su da je 38,3% sudionika i 32,7% sudionika u dobi od 14 do 15 godina doživjelo elektroničko nasilje. Zatim, rezultati istraživanja Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba (2008) pokazali su da je, što se činjenja takvog nasilja tiče, najučestalije nasilno ponašanje na Internetu koje uključuje zloupotrebljavanje nečijeg imena i objavljivanje tuđih privatnih stvari na Internetu (7%), lažno predstavljanje i govorenje ružnih stvari u ime druge osobe (7%) te objavljivanje tuđe slike ili filma s ciljem izrugivanja druge osobe. Isto je istraživanje pokazalo da je 8% djece i mladih navelo da je nekome slalo na mobitel uznemirujuće i prijeteće poruke, a njih 23% je navelo da su slikali i/ili snimali mobitelom vršnjake u tučnjavi ili drugom nasilnom ponašanju. Sudionici su najviše doživjeli da se netko predstavljao i govorio/pisao u njihovo ime (20%) te pisao ili objavljivao tajne ili neistine o njima (15%). Ti podaci pokazuju da se prevalencija nasilja preko Interneta i specifičnih oblika takvog nasilja u Hrvatskoj razlikuje od istraživanja do istraživanja, što može biti posljedica korištenja različitih upitnika u istraživanjima (a time i različitih kriterija prema kojima se određuje sudjelovanje u procesu nasilja preko Interneta).

Na faktoru *Nepoželjna normativna ponašanja* minimalan rezultat ima 27 sudionika (8%), a na faktoru *Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja* minimalan rezultat 165 sudionika (48,7%), odnosno na svim je česticama tih faktora odgovorilo kako se nikad nisu ponašali na način koji opisuju čestice tih faktora. Na faktoru *Rizična spolna ponašanja* minimalan rezultat ima 288

sudionika, odnosno 85% sudionika do vremena ovog istraživanja nikada nije stupilo u spolni odnos. Prevalencija nepoželjnih normativnih ponašanja iznosi 37,5%, rizičnih spolnih 11,5%, a prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja 5%. Dakle, nepoželjna normativna ponašanja su najučestalija, što je u skladu s postavljenom hipotezom. Naime, taj je faktor i dobio takav naziv jer je čestina iskazanih ponašanja koje taj faktor sadržava takva da se radi o ponašanjima koja očito predstavljaju normu među mladima (Ajduković, Ručević i Šincek, 2008). Osim ukupnog rezultata na faktorima analizirani su i odgovori po pojedinim česticama svakog faktora. Na faktoru *Nepoželjna normativna ponašanja* najviše sudionika odgovorilo je kako nikad u životu nisu šarali ili pisali grafito po zidovima kuća, govornicama, automatima (71%). S druge strane, 66,7% sudionika izjasnilo se da je ostalo puno dulje vani nego što su se dogovorili s roditeljima. Njih 59,3% imalo je iskustva s opijanjem pivom ili vinom, a 51,9% oštrim alkoholnim pićima. Podaci su u skladu s podacima istraživanja Ajduković, Ručević i Šincek (2008), uz iznimku da je manji postotak sudionika ovog istraživanja imao iskustvo opijanja 5 i više puta pivom ili vinom (25,4%) i oštrim alkoholnim pićima (18%). Slične podatke dobivaju i Malatestinić i sur. (2008) te istraživanje *The European School Survey Project on Alcohol and Other drugs* (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2011), koje se provodi od 1995. svake četiri godine, a posljednja točka mjerenja bila je 2011. godine. Na faktoru *Rizična spolna ponašanja*, pokazalo se da je 15% sudionika imalo spolni odnos, pri čemu je njih 7,4% imalo više od 3 spolna partnera. Spolne odnose bez zaštite imalo je njih 8,55%, a u spolne je odnose „za jednu noć“ stupilo njih 6,7%. U usporedbi s istraživanjem Ajduković, Ručević i Šincek (2008), dobiveni su podaci na ovom faktoru na svim česticama niži, što upućuje na manju učestalost rizičnog spolnog ponašanja sudionika ovog istraživanja. Moguć je razlog nešto niža prosječna dob sudionika ovog istraživanja, kao i relativna homogenost ovog uzorka po obrazovanju. Naime, u istraživanje Ajduković, Ručević i Šincek (2008) bili su uključeni i učenici trogodišnjih škola, a pokazalo se da je veće znanje o spolnosti povezano s nižom razinom rizičnog spolnog ponašanja (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Zatim, podaci su pokazali da je većina sudionika ovog istraživanja (8%) prvi spolni odnos imala u prvom razredu srednje škole, a njih 4,4% u osmom razredu osnovne škole. Najnižim se razredom u kojem su sudionici stupili u spolne odnose pokazao peti razred osnovne škole. Navedeni podaci za osnovnu školu posebno su zabrinjavajući te upućuju na to da mjere prevencije rizičnog spolnog ponašanja treba usmjeriti na niže razrede osnovne škole. Na faktoru *Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja* najviše sudionika (33,3%) odgovorilo je da su vozili skuter bez vozačke dozvole, najveća čestina odgovora „nikad“ (93,2%) na ovom faktoru vezana je uz česticu koja se odnosi na ispuštanje guma na automobilu ili oštećenje automobila, a

iskustvo s nasiljem na utakmicama imalo je njih 10,7%. Navedeni su rezultati u skladu s istraživanjem Ajduković, Ručević i Šincek (2008).

Da bi se ispitalo postoje li spolne razlike u prevalenciji doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta, nepoželjnih normativnih, rizičnih spolnih te prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, izračunati su hi-kvadrat testovi, ukupno njih pet.

Tablica 3. Frekvencija odgovora sudionika s obzirom na spol, a vezanih uz doživljavanje nasilja preko Interneta.

Spol	Doživjeli nasilje preko Interneta	Nisu doživjeli nasilje preko Interneta	Ukupno
M	22(19,47)	88(90,53)	110
Ž	38(40,53)	191(188,469)	229
Ukupno	60	279	339

Rezultat je pokazao da ne postoje spolne razlike u broju sudionika koji doživljavaju nasilje preko Interneta: $\chi^2(1, N=339)= 0,59$; $p>0,05$.

Tablica 4. Frekvencija odgovora sudionika s obzirom na spol, a vezanih uz činjenje nasilja preko Interneta.

Spol	Činili nasilje preko Interneta	Nisu činili nasilje preko Interneta	Ukupno
M	36(18,17)	74(91,82)	110
Ž	20(37,83)	209(191,17)	229
Ukupno	56	283	339

Dobiveni rezultat upućuje na to da postoje spolne razlike u broju sudionika koji čine nasilje preko Interneta: $\chi^2(1, N=339)= 32,27$; $p<0,01$. S obzirom na odnos opaženih i teoretskih frekvencija prikazanih u tablici 4, može se zaključiti da veći broj mladića čini nasilje preko Interneta.

Tablica 5. Frekvencija odgovora sudionika s obzirom na spol, a vezanih uz nepoželjna normativna ponašanja.

Spol	Uključeni u nepoželjna normativna ponašanja	Neuključeni u nepoželjna normativna ponašanja	Ukupno
M	59(41,21)	51(68,79)	110
Ž	68(85,79)	161(143,20)	229
Ukupno	127	212	339

Rezultat je pokazao da postoje spolne razlike u broju sudionika koji su uključeni u nepoželjna normativna ponašanja: $\chi^2(1, N=339)= 18,18$; $p<0,01$. Iz tablice 5 vidljivo je da je veći broj mladića koji su uključeni u nepoželjna normativna ponašanja.

Tablica 6. Frekvencija odgovora sudionika s obzirom na spol, a vezanih uz rizična spolna ponašanja.

Spol	Uključeni u rizična spolna ponašanja	Neuključeni u rizična spolna ponašanja	Ukupno
M	26(12,97)	84(97,02)	110
Ž	14(27,02)	215(201,97)	229
Ukupno	40	299	339

Prema dobivenom rezultatu, postoje spolne razlike u broju sudionika koji su uključeni u rizična spolna ponašanja: $\chi^2(1, N=339)= 21,95$; $p<0,01$. Veći je broj mladića koji su uključeni u rizična spolna ponašanja, kao što se iz tablice 6 može vidjeti.

Tablica 7. Frekvencija odgovora sudionika s obzirom na spol, a vezanih uz prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Spol	Uključeni u prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	Neuključeni u prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	Ukupno
M	15(5,52)	95(104,48)	110
Ž	2(11,48)	227(217,52)	229
Ukupno	17	322	339

Prema rezultatu ($\chi^2(1, N=339)= 25,38; p<0,01$), postoje spolne razlike u broju sudionika koji su uključeni u prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Veći je broj mladića koji su uključeni u prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Dakle, rezultati su pokazali da jedino u broju sudionika koji su doživjeli nasilje preko Interneta ne postoje spolne razlike. Pokazalo se da je veći broj mladića, sudionika ovog istraživanja, uključen u činjenje nasilja preko Interneta, nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, a što je u skladu s hipotezom. Stoga je prva hipoteza djelomično potvrđena.

Dobiveni rezultat vezan uz činjenje nasilja preko Interneta u skladu je s istraživanjem koje je na uzorku koji je sličan uzorku ovog istraživanja provela Đuraković (2012). U skladu je i s rezultatima koje je dobio Li (2007) te rezultatima novijih istraživanja (Welrave i Heirman, 2011; Akbulut i sur., 2010, Ricijaš, Krajcer i Bouilett, 2010). Isto tako, rezultat je očekivan i u skladu s rezultatima i u odnosu na prijašnja istraživanja tradicionalnog vršnjačkog nasilja: za mladiće je vjerojatnije da će biti počinitelji nasilja (Li, 2007). Dobiveni rezultat vezan uz nepoželjna normativna ponašanja te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja u skladu je s istraživanjem Ajduković, Ručević i Šincek (2008). U navedenom istraživanju, međutim, nisu dobivene spolne razlike na faktoru *Rizična spolna ponašanja*, a u ovom istraživanju jesu. Rezultat ovog istraživanja vezan uz rizična spolna ponašanja u skladu je s istraživanjima koje su proveli Livazović (2011) te Slap i suradnici (2003; prema Livazović, 2011). Taj rezultat, koji je pokazao da se veći broj mladića uključuje u rizična spolna ponašanja, mogao bi se povezati s rezultatom ovog istraživanja koji je pokazao da se veći broj mladića uključuje u nepoželjna normativna ponašanja, od kojih su najučestalija ona vezana uz opijanje pivom ili vinom te oštrim alkoholnim pićima. Naime, istraživanja su pokazala postojanje visoke pozitivne povezanosti

uporabe alkohola, marihuane i drugih opijata s rizičnim seksualnim ponašanjem mladića (Cooper, 2002).

Spolne razlike u učestalosti doživljavanja nasilja preko Interneta nisu dobivene ni u istraživanju koje su proveli Ybarra i Mitchell (2004), Li (2007) te Beran i Li (2007). Li (2007) navodi da je na takav dobiveni rezultat mogla utjecati sama priroda Interneta gdje njegovi korisnici mogu biti anonimni. U komunikaciji preko Interneta osobe ženskog spola češće prikrivaju svoj spol jer ih se tako ne može procjenjivati na temelju spola. Budući da na Internetu mogu prikriti svoj identitet, postoji jednaka vjerojatnost da će i mladići i djevojke doživjeti nasilje preko Interneta (Li, 2007).

Razlika u izraženosti rizičnih ponašanja između muških i ženskih sudionika koji sudjeluju u nasilju preko Interneta i muških i ženskih sudionika koji nisu uključeni u takvo nasilje

Prije provjere drugog problema sudionici su podijeljeni u dvije kategorije, odnosno kategorije sudionika s 25% najviših i 25% najnižih rezultata u sudjelovanju u nasilju preko Interneta: sudionici procesa nasilja preko Interneta ($N=57$) i neuključeni u proces nasilja preko Interneta ($N=64$). Provjeren je i normalitet distribucija. Distribucije za varijable nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna ponašanja, prekršajna i lakša delinkventna ponašanja te za varijable doživljavanje i činjenje nasilja preko Interneta odstupaju od normalne distribucije te su rezultati transformirani pomoću logaritamske transformacije rezultata.

U drugom problemu pretpostavljeno je da će izraženost rizičnih ponašanja biti veća u grupi sudionika koji su uključeni u nasilje preko Interneta. Kako bi se to provjerilo, napravljena su tri t-testa prikazana u tablici 8.

Tablica 8. Prikaz razlika u izraženosti nepoželjnih normativnih ponašanja, rizičnih spolnih ponašanja i prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja između sudionika procesa nasilja preko Interneta ($N=57$) i onih koji to nisu ($N=64$).

	M ₁	SD ₁	M ₂	SD ₂	t-test	Cohenov d
Nepoželjna normativna ponašanja	1,21	0,13	1,45	0,13	-9,95**	0,67
Rizična spolna ponašanja	0,05	0,25	0,39	0,61	-3,83**	0,33
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja	1,56	0,09	1,67	0,15	-4,66**	0,39

Napomena: M₁, SD₁- podaci za sudionike koji nisu uključeni u nasilje preko Interneta

M₂, SD₂-podaci za sudionike uključene u nasilje preko Interneta

** t-test značajan na razini rizika od 0,01.

Rezultati u tablici 8 pokazuju da postoji statistički značajna razlika u izraženosti nepoželjnih normativnih ponašanja, rizičnih spolnih ponašanja te prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja. Rezultati veličine učinka govore da je učinak visok za nepoželjna normativna ponašanja te srednji za rizična spolna i prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Dakle, podaci su pokazali da su u skupini onih koji su uključeni u proces nasilja preko Interneta rizična ponašanja izraženija; uključeni u proces nasilja preko Interneta se i u stvarnim, *offline* situacijama ponašaju rizičnije. Druga je hipoteza stoga potvrđena. Podaci su u skladu s rezultatima koje su dobili Livazović (2011), Fernando (2009) te Patchin i Hinduja (2007), a koji su pokazali povezanost iskustva doživljavanja i činjenja vršnjačkog nasilja sa zloporabom alkohola i drugih opijata, bježanjem iz škole, nošenjem oružja, rizičnim seksualnim te drugim agresivnim ponašanjima.

Osim toga, složenom zavisnom analizom varijance provjereno je postoje li značajni interakcijski efekti spola i sudjelovanja u nasilju preko Interneta. Rezultati su na sve tri razine analize pokazali značajan glavni efekt spola (rizičnijim su se pokazali mladići) te značajan glavni efekt sudjelovanja u nasilju preko Interneta (rizičnijim su se pokazali sudionici koji su uključeni u nasilje preko Interneta). Međutim, ni na jednoj od tri praćene mjere interakcija spola i sudjelovanja u nasilju preko Interneta nije dosegla razinu statističke značajnosti.

Prediktori činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta

Kod hipoteze povezane s trećim problemom pretpostavljeno je da će rizična ponašanja (nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja) značajno doprinosti uključivanju u nasilje preko Interneta. Kako bi se to provjerilo izračunate su korelacije (tablica 9) i napravljene dvije hijerarhijske regresijske analize (tablica 10).

Tablica 9. Korelacije prediktora s kriterijima činjenje odnosno doživljavanje nasilja preko Interneta ($N=339$) te interkorelacije prediktora i kriterija.

		NNP	RSP	PLD	D npI
D npI	r	0,385**	0,241**	0,247**	1
Č npI	r	0,542**	0,386**	0,489**	0,669**
NNP	r	1	0,452**	0,570**	0,385**
RSP	r	0,452**	1	0,537**	0,241**
PLD	r	0,570**	0,537**	1	0,247**

Napomena: r-korelacija; N-broj sudionika;
 NNP-nepoželjna normativna ponašanja;
 RSP-rizična spolna ponašanja;
 PLD-prekršajna i lakša delinkventna ponašanja;
 D npI-doživljavanje nasilja preko Interneta;
 Č npI-činjenje nasilja preko Interneta
 **korelacija značajna na razini rizika od 0,01.

Iz rezultata u tablici 9 vidljivo je da su sve korelacije značajne na razini rizika od 1% te da su korelacije činjenja nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja veće nego korelacije doživljavanja nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja. Nakon izračuna korelacija, napravljene su dvije hijerarhijske regresijske analize za kriterije doživljavanje odnosno činjenje nasilja preko Interneta (tablica 10). Ulazna prediktorska varijabla u prvom su koraku nepoželjna normativna ponašanja, u drugom rizična spolna ponašanja, a u trećem prekršajna i lakša delinkventna ponašanja.

Tablica 10. Rezultati vrijednosti prediktora za kriterijske varijable doživljavanje odnosno činjenje nasilja preko Interneta.

	Doživljavanje nasilja preko Interneta			Činjenje nasilja preko Interneta			
	<u>Koraci</u>	1. β	2. β	3. β	1. β	2. β	3. β
<u>Prediktori</u>							
Nepoželjna normativna ponašanja		0,385**	0,350**	0,346**	0,542**	0,464**	0,371**
Rizična spolna ponašanja			0,078	0,075		0,173**	0,092
Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja				0,009			0,228**
R^2		0,148**	0,153	0,153	0,294**	0,318**	0,348**
ΔR^2		0,148**	0,005	0,000	0,294**	0,024**	0,030**
F		58,749**	30,415**	20,224**	140,476**	78,287**	59,517**

Doživljavanju nasilja preko Interneta značajno doprinose samo nepoželjna normativna ponašanja, koja objašnjavaju 14,8% varijance. Rizična spolna te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja nisu prediktori doživljavanja nasilja preko Interneta. Činjenju nasilja preko Interneta značajno doprinose nepoželjna normativna ponašanja u prvom koraku, koja objašnjavaju 29,4% varijance. Nepoželjna normativna ponašanja i rizična spolna ponašanja u drugom koraku značajno doprinose činjenju nasilja preko Interneta te objašnjavaju 31,8% varijance. U trećem koraku činjenju nasilja preko Interneta značajno doprinose nepoželjna normativna ponašanja te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, koji zajedno objašnjavaju 34,8% varijance (rizična spolna ponašanja prestaju biti značajna). Iz navedenih je podataka vidljivo da je hipoteza vezana uz treći problem djelomično potvrđena te da postoji određena sličnost, ali i razlika u prediktorima koji objašnjavaju činjenje odnosno doživljavanje nasilja preko Interneta.

U literaturi nema puno istraživanja koja su ispitivala doprinose rizičnih ponašanja objašnjenju varijance nasilja preko Interneta. Postojeća su istraživanja uglavnom ispitivala utjecaj spola, akademskog uspjeha i vremena provedenog na Internetu na činjenje odnosno doživljavanje nasilja preko Interneta (Sinclair i sur., 2012).

U ovom je istraživanju dobiveno da činjenje i doživljavanje nasilja preko Interneta imaju jedan zajednički prediktor: nepoželjna normativna ponašanja. Istraživanja tradicionalnog vršnjačkog nasilja (Pedroso Goncalves i Gaspar de Matos, 2008, Haynie i sur., 2001) pokazala su da su konzumiranje alkohola i pušenje (nepoželjna normativna ponašanja) značajni prediktori uključivanja u takvo nasilje, što je u skladu s rezultatom ovog istraživanja. Međutim, ta su istraživanja pokazala i da su nošenje oružja, sitne krađe te oštećenje imovine (prekršajna i delinkventna ponašanja) također prediktor uključivanja u takvo nasilje, što je u skladu s rezultatom ovog istraživanja da su nepoželjna normativna i prekršajna i lakša delinkventna ponašanja prediktor činjenja nasilja preko Interneta. Taj dobiveni rezultat potvrđuje i istraživanje koje su proveli Roberto i sur. (2013), prvo istraživanje koje precizira povezanost činjenja nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja. Međutim, ovo istraživanje pokazalo je da prekršajna i lakša delinkventna ponašanja nisu prediktor doživljavanja nasilja preko Interneta, što nije u skladu s gore navedenim istraživanjima. Također, nije dobivena prediktivna povezanost rizičnih spolnih ponašanja i doživljavanja nasilja preko Interneta. Iz tablice 9 vidljivo je da su korelacije nepoželjnih normativnih ponašanja i rizičnih spolnih ponašanja ($r=0,452$) te nepoželjnih normativnih ponašanja i prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja ($r=0,570$) umjerene i značajne na razini rizika od 1%. Time se može objasniti to što rizična spolna te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja nisu prediktor doživljavanja nasilja preko Interneta kad se kao prediktori

doživljavanja nasilja preko Interneta uvedu, uz nepoželjna normativna ponašanja, u drugom odnosno trećem koraku hijerarhijske regresijske analize. S druge strane, rizična spolna ponašanja su značajan prediktor činjenja nasilja kad ih se u drugom koraku uvede kao prediktor uz nepoželjna normativna ponašanja. Razlog može biti to što je korelacija nepoželjnih normativnih ponašanja i činjenja nasilja preko Interneta ($r=0,542$) veća nego korelacija nepoželjnih normativnih ponašanja i doživljavanja nasilja preko Interneta ($r=0,385$). Zatim, istraživanja su pokazala pozitivnu povezanost rizičnog spolnog i delinkventnog ponašanja (Biglan i sur., 1990, Walton i sur., 2011), a i u ovom su istraživanju ta rizična ponašanja umjereno i značajno povezana na razini rizika od 1% ($r=0,537$). Time se može objasniti to što rizična spolna ponašanja nisu značajan prediktor činjenja nasilja preko Interneta kada se uvede varijabla prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Dakle, ovdje je riječ o medijacijskom učinku - varijabla prekršajna i lakša delinkventna ponašanja je medijator jer su zadovoljena sva tri uvjeta da bi se moglo zaključiti da je određena varijabla medijator u odnosu prediktor i kriterij varijable. Prvi uvjet je taj da prediktor mora predviđati medijator (Kurtović i Živčić-Bećirević, 2012). Jednostavnom regresijskom analizom utvrđeno je da je varijabla rizična spolna ponašanja značajan prediktor varijable prekršajna i delinkventna ponašanja ($\beta=0,569^{**}$, $R^2=0,323^{**}$). Drugi uvjet je taj da medijator mora predviđati kriterij nakon kontrole prediktora (Kurtović i Živčić-Bećirević, 2012). Iz tablice 10 vidljivo je da je u trećem koraku varijabla prekršajna i lakša delinkventna ponašanja značajan prediktor činjenja nasilja preko Interneta nakon kontrole varijabli nepoželjna normativna ponašanja i rizična spolna ponašanja. Treći uvjet je taj da uključivanjem medijatora u zadnji korak hijerarhijske regresijske analize doprinos prediktora objašnjenju varijance kriterija treba pasti na razinu koja nije značajna (Kurtović i Živčić-Bećirević, 2012). Iz tablice 10 vidljivo je da varijabla rizična spolna ponašanja, u odnosu na drugi korak hijerarhijske regresijske analize, više nije značajan prediktor činjenja nasilja preko Interneta. Dakle, varijabla prekršajna i lakša delinkventna ponašanja medijator je povezanosti rizičnih spolnih ponašanja i činjenja nasilja preko Interneta. Tu je zapravo riječ o potpunoj medijaciji: ne samo da se smanjio učinak prediktora (rizična spolna ponašanja; s 0,173 na 0,092), već je doprinos tog prediktora prestao biti značajan. Pretpostavlja se da prekršajno i lakše delinkventno ponašanje utječe na rizična spolna ponašanja, i to na način da se oni sudionici koji se češće ponašaju na način na koji opisuju čestice faktora Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja se i rizičnije spolno ponašaju. To se može zaključiti i iz već navedene korelacije rizičnih spolnih i prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja ($r=0,539$). Osim toga, rezultati hi-kvadrat testova (tablica 6 i 7) pokazali su da se veći broj mladića uključuje u takva ponašanja.

Moguće je da su djevojkama privlačniji mladići koji se „dokazuju“ kroz prekršajna i lakša delinkventna ponašanja te su stoga oni u većoj mogućnosti rizično se spolno ponašati. Na taj način i uključivanje u rizična spolna ponašanja utječe na promjene u uključivanju u prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, a samim time i na promjene u uključivanju u činjenje nasilja preko Interneta (korelacija prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja iznosi $r=0,489$ i značajna je na razini rizika od 1%).

Osim toga, iz tablice 10 vidljivo je da se standardizirani regresijski koeficijent (β) za nepoželjna normativna ponašanja smanjuje uvođenjem novih prediktora u drugi i treći korak kod obje hijerarhijske regresijske analize, no da ostaje značajan prediktor i činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta. Tu je riječ o djelomičnoj medijaciji – učinak prediktora je smanjen, ali je i dalje značajan (Kurtović i Živčić-Bećirević, 2012).

Treba naglasiti da su se u ovom istraživanju nepoželjna normativna ponašanja pokazala najučestalijim rizičnim ponašanjem, a i značajnim prediktorom i činjenja i doživljavanja nasilja preko Interneta, s tim da je veći postotak objašnjene varijance kod činjenja takvog nasilja. Ti podaci govore o karakteristikama adolescenata koji bi osobito trebali biti uključeni u preventivne programe protiv nasilja preko Interneta. Osim toga, pokazalo se da je korelacija doživljavanja i činjenja nasilja preko Interneta visoka ($r=0,66$) i značajna na razini rizika od 1%. Istu je korelaciju dobila i Đuraković (2012). Taj je rezultat očekivan jer je i u navedenom i u ovom istraživanju najveći broj onih sudionika koji su i doživjeli i počinili nasilje preko Interneta. Takvi rezultati dobiveni su u većini istraživanja nasilja preko Interneta (npr. Accordino i Accordino, 2011, Aoyama, 2010), a rezultat je očekivan i na temelju istraživanja tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Model deficita komunikacijskih vještina nudi moguće objašnjenje: pojedinci (npr. oni koji doživljavaju nasilje) će biti nasilni kada im nedostaje pozitivnih komunikacijskih vještina (npr. vještina argumentiranog raspravljanja) u rješavanju sukoba (Roberto i sur., 2013). Zatim, podaci su pokazali da se adolescenti, sudionici ovog istraživanja, najčešće uključuju u više rizičnih ponašanja te time potvrdili postavku teorije problemskog ponašanja.

Nedostaci i implikacije istraživanja

Tema ovog istraživanja, osim rizičnih ponašanja, fenomen je kojem su tek unazad nekoliko godina istraživači počeli posvećivati pažnju te za njegovo istraživanje ne postoji dovoljno standardiziranih upitnika. Istraživanja tog fenomena stoga nisu brojna, osobito ona koja ispituju njegov odnos s rizičnim ponašanjima. Postojeća istraživanja najčešće se nisu usmjeravala samo

na odnos nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja i nisu precizirala povezanost te dvije pojave. Kada je povezanost precizirana, ispitivalo se je li sudjelovanje u nasilju preko Interneta prediktor uključivanja u rizična ponašanja. Stoga je ovo istraživanje među prvim istraživanjima u kojem se ispitivalo jesu li rizična ponašanja prediktor uključivanja u nasilje preko Interneta. Upitnik kojim se ispitivalo nasilje preko Interneta dobre je valjanosti, međutim samo je jednom prije ovog istraživanja bio upotrijebljen u Hrvatskoj, na uzorku nešto manjem od uzorka ovog istraživanja. Zatim, podaci u ovom istraživanju prikupljeni su dominantnom metodom istraživanja navedenih pojava – metodom samoiskaza, stoga su sudionici (unatoč tome što je ispitivanje bilo anonimno) mogli iskrivljavati svoje odgovore te davati socijalno poželjne odgovore. Iskrivljavanje odgovora osobito je moguće na dvije subskale upitnika SRDP, odnosno dva faktora – Nepoželjna normativna te Rizična spolna ponašanja jer te subskale obuhvaćaju ponašanja kroz koja se adolescenti (osobito muški spol) nastoje dokazati jedni drugima. Osim toga, na iskrivljavanje odgovora mogla je utjecati nemogućnost dosjećanja sudionika, odnosno slaba prosudba o tome koliko su se točno puta u proteklom vremenu ponašali na način koji opisuju čestice upitnika korištenih u ovom istraživanju.

Ovo istraživanje donosi i zabrinjavajući podatak: 25 sudionika (7,4%) imalo je 3 i više spolnih partnera. Ukoliko na ovom području postoje i provode se preventivni programi protiv tog oblika rizičnog ponašanja adolescenata, trebala bi se ispitati njihova efikasnost. Malobrojna istraživanja kojima se ispitivala prediktivna povezanost rizičnih ponašanja činjenju i doživljavanju tradicionalnog vršnjačkog nasilja i nasilja preko Interneta, kao rizična ponašanja najčešće su uzimala zlorabu alkohola i marihuane, pušenje te nošenje oružja. U budućnosti bi bilo poželjno detaljnije ispitati prediktivnu povezanost rizičnog spolnog ponašanja činjenju i doživljavanju takvog nasilja. Također bilo bi dobro uključiti u istraživanje i veći broj sudionika, kako bi se osigurao veći broj onih koji isključivo samo doživljavaju i isključivo samo čine nasilje preko Interneta.

Zaključak

Cilj istraživanja bio je ispitati učestalost nasilja preko Interneta i rizičnih ponašanja te odnos sudjelovanja u nasilju preko Interneta i uključivanja u rizična ponašanja.

Prema prvom problemu očekivalo se da će prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja preko Interneta u odabranom uzorku biti između 20 i 40%. Dobiveni podaci pokazuju da je prevalencija sudionika koji su doživjeli nasilje preko Interneta 17,7%, a onih koji su počinili

16,5%. Od rizičnih ponašanja, prema prvom se problemu očekivalo da će najučestalija biti nepoželjna normativna ponašanja, što su podaci i pokazali. Zatim, očekivalo se i da će mladići češće činiti i doživljavati nasilje preko Interneta te da će i više iskazivati eksternalizirana rizična ponašanja, odnosno imati više rezultate na Upitniku samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih. Dobiveni su podaci pokazali da u odabranom uzorku veći broj mladića čini nasilje preko Interneta te se veći broj njih uključuje u nepoželjna normativna, rizična spolna ponašanja i prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Međutim, pokazali su i da ne postoje spolne razlike u broju sudionika koji doživljavaju nasilje preko Interneta. Dobiveni rezultati stoga djelomično potvrđuju hipotezu.

U drugom se problemu očekivalo da će rizična ponašanja biti izraženija u grupi uključenih u proces nasilja preko Interneta. Podaci su potvrdili postavljenu hipotezu.

U okviru trećeg problema očekivalo se da će rizična ponašanja (nepoželjna normativna ponašanja, rizična spolna te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja) doprinositi uključivanju u nasilje preko Interneta. Rezultati djelomično potvrđuju hipoteze, odnosno pokazali su da su prediktor doživljavanja nasilja preko Interneta nepoželjna normativna ponašanja, koja objašnjavaju 14,8% varijance. Prediktor činjenja nasilja preko Interneta su nepoželjna normativna ponašanja te prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, koji zajedno objašnjavaju 34,8% varijance.

Literatura

- Accordino, D. B. i Accordino, M. P. (2011). An exploratory study of face to face and cyberbullying in sixth grade students. *American Secondary Education*, 40(1), 14-30.
- Ajduković, M., Ručević, S., Šincek, D. (2008). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama – dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, 10(1-2), 27-47.
- Akbulut, Y. i Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155-1170.
- Aoyama, I. i Talbert, T. L. (2010). Cyberbullying internationally increasing: New challenges in the technology generation. U R. Zheng, J. Burrow – Sanchez i D. Clifford (Ur.), *Adolescent online social communication and behavior: Relationship formation on the Internet* (str. 183-201). Hershey, New York: Information Science Reference.
- Auerbach, R. P., Tsai, B. i Abela, J. R. Z. (2010). Temporal relationships among depressive symptoms, risky behavior engagement, perceived control and gender in a sample of adolescents. *Journal of research on adolescence*, 20(3), 726-747.
- Bašić, J. (2009). Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
- Bašić, J. i Ferić, M. (2004): Djeca i mladi „u riziku“ i rizična ponašanja. U Bašić, J., Koller Trbović, N. i Uzelac, S. (Ur.), *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja* (str.57-71). Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
- Beran, T. i Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and School Bullying, *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Biglan, A., Metzler, C. W., Wirt, R., Ary, D., Noell, J., Ochs, L., French, C. i Hood, D. (1990). Social and behavioral factors associated with high-risk sexual behavior among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine*, 13(3), 245-261.
- Cetin, B., Yaman, E. i Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers and Education*, 57, 2261-2271.
- Chowdry, H., Kelly, E. i Rasul, I. (2013). Reducing risky behaviour through the provision of information. Research report. Institute for fiscal studies & UCL.
- Cooper, M. L. (2002). Does drinking promote risky sexual behavior? *Journal of studies on alcohol*, 15(1), 101-117.
- Dehue, F., Bolman, C., Vollink, T. i Pouwelse, M. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in relation to adolescent's perception of parenting. *Journal of cybertherapy & rehabilitation*, 5(1), 25-34.
- Đuraković, S. J. (2012). *Nasilje preko Interneta*. Neobjavljeni diplomski rad. Osijek: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Osijeku.

- Essau, C. A. i Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Fernando, S. N. I. (2009). *The association between bully victimization and risky behaviours among youth*. *Magister thesis*. Massachusetts: Department of Public Health University of Massachusetts.
- Feinberg, T. i Robey, N. (2009). Cyberbullying: Intervention and prevention strategies. *National Association of School Psychologists*, 38(4), 22-24.
- Goebert, D., Else, I., Matsu, C., Chung-Do, J. i Chang, J. Y. (2011). The impact of cyberbullying on substance use and mental health in a multiethnic sample. *Matern Child Health*, 15(8), 1282-1286.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Davis Crump, A., Saylor, K., Yu, K. i Simons-Morton, B. (2001). Bullies, victims and bully/victims: distinct groups of at risk youth. *The Journal of Early Adolescence*, 21(1), 29-49.
- Hinduja, S., i Patchin, J. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 1-29.
- Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of school violence*, 6(3), 89-112.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2012). ESPAD – The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs 2011. URL: http://www.hzjz.hr/skolska/espada_2011.pdf.
- Igra, V. i Irwin C. E. (1996). Theories of adolescent risk – taking behavior. U DiClemente R. J., Hansen W. B. i Ponton L. E. (Ur.), *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior* (str. 35-51). New York: Plenum Press.
- Jessor, R., Turbin, M. S. i Costa, F. M. (1998). Risk and protection in successful outcomes among disadvantaged adolescents. *Applied developmental science*, 2(4), 194-208.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: a psychosocial framework for understanding and action. *Journal of adolescent health*, 12, 597-605.
- Joiner, R., Gavin, J., Brosnan, M., Cromby, J., Gregory, H., Guiller, J., Maras, P. i Moon, A. (2012). Gender, Internet experience, Internet identification, and Internet anxiety: a ten-year followup. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 15(7), 370-372.
- Kowalski R. M., Limber, S. P., Agatston, P. W. (2010). *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*. New York: John Wiley & Sons.
- Krmek, M., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2007). Nasilje među vršnjacima internetom. U Kolesarić, V. (Ur.), *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu – Zbornik radova znanstveno – stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja* (str. 125-133). Osijek: Filozofski fakultet.
- Krmek, M. (2006). Krije li se u vašem djetetu žrtva ili nasilno ponašanje. URL: <http://www.vasezdravlje.com/izdanje/clanak/825/>.

- Kurtović, A. i Živčić-Bećirević, I. (2012). Uloga svakodnevnih negativnih događaja u depresivnosti adolescenata. *Društvena istraživanja*, 3(117), 671-691.
- Lapidot-Lefler, N. i Barak, A. (2012). Effects of anonymity, invisibility and lack of eye-contact on toxic online disinhibition. *Computers in human behavior*, 28, 434-443.
- Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying and online teens*. Washington: Pew Internet and American Life Project.
- Li, Q. (2007a). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454.
- Li, Q. (2007b). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools, *Computers in Human Behaviour*, 23, 1777-1791.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in High Schools: A Study of Students' Behaviors and Beliefs about This New Phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(4), 372-392.
- Livazović, G. (2011). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 20(1), 1-22.
- Macuka, I. i Smojver-Ažić, S. (2012). Osobni i obiteljski čimbenici prilagodbe mlađih adolescenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 27-43.
- Malbašić, A. (2012). *Utjecaj Interneta u slobodnom vremenu na rizično ponašanje adolescenata*. Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mandel, D. E. i Muncer, S. J. (2007). Control over social interaction: an important reason for young people's use of the Internet and mobile phones for communication? *Cyberpsychology & Behavior*, 10(1), str. 137-140.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi – što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Patchin, J. W. i Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Pedroso Goncalves, S. M. i Gaspar de Matos, M. (2008). Bullying in schools: predictors and profiles. Results of the Portuguese health behaviour in school-aged children survey. *International Journal of Violence and School*, 7, 81-100.
- Pregrad, J., Tomić-Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2010). *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima: Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja "Prekini lanac"*, UNICEF. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronicnim_medijima.pdf.
- Raskauskas, J. i Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.

- Ricijaš, N., Krajcer, M. i Bouillet, D. (2010). Rizična ponašanja zagrebačkih srednjoškolaca – razlike s obzirom na spol. *Odgojne znanosti*, 12(1), 45-63.
- Roberto, A. J., Eden, J., Savage, M., Deiss, D. i Ramos-Salazar, L. (2013). Prevalence and predictors of cyberbullying perpetration by high school seniors. *Communication Quarterly*, In press.
- Ručević, S., Ajduković, M. i Šincek, D. (2009). Razvoj upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(1), 1-11.
- Sinclair, K. O., Bauman, S., Poteat, P., Koenig, B. i Russell, S. T. (2012). Cyber and Bias-based Harrassment: Associations With Academic, Substance Use and Mental Health Problems, *Jurnal of Adolescents Health*, 50, 521-523.
- Slonje, R. i Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?, *Scandinavian Journal of Pscyhology*, 49, 147-154.
- Snell, P. A. i Englander, E. (2010). Cyberbullying Victimization and Behaviors Among Girls: Applying Research Findings int he Field. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 510-514.
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(3), 321-326.
- Štulhofer, A., Jureša, V. i Mamula, M. (2000). Problematični užici: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja*, 9(6), 867-893.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization, 26, 277-287.
- Turkle, S. (2012). Sami zajedno – zašto očekujemo više od tehnologije, a manje jedni od drugih. Zagreb: TIM press.
- Underwood, M. K. i Rosen, L. H. (2011). Gender and bullying: Moving beyond mean differences to consider conceptions of bullying, processes by which bullying unfolds and cyber bullying. U D. Espelage i S. Swearer (Ur.), *Bullying in North American Schools* (2nd Ed.). New York: Routlege.
- Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(2), 215-240.
- Wade, A. i Beran, T. (2011). Cyberbullying: the new era of bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26(1), 44-61.
- Walton, M. A., Resko, S., Whiteside, L., Chermack, S. T., Zimmerman, M. i Cunningham, R. M. (2011). Sexual risk behaviors among teens at an urban emergency department: relationship with substance use and violent behaviors. *The Journal of Adolescent Health: offline publication of the Society for Adolescent Medicine*, 48(3), 303-305.
- Wilcox, K. i Stephen A. T. (2013). Are close friends the enemy? Online social networks, self – esteem, and self control. *Journal of consumer research*, 40, 90-103.

- Welrave, M. i Heriman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting Victimization and Perpetration. *Children and Society*, 25, 59-72.
- Ybarra, M. L. i Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.